

NATIONAAL VERBOND
VAN HET
KATHOLIEK TECHNISCH ONDERWIJS

LEERPLAN AARDRIJKSKUNDE

1960

Uitgeverij PLANTYN p.v.b.a. ANTWERPEN

B
Z-16
(1,60)1

Nationalverband der katholischen
technischen Schulen

Lehrplan Erdkunde.

Antwerpen: Plantyn, 1960.

Georg-Eckert-Institut BS78

1 223 231 9

Leerplan
Aardrijkskunde

NATIONAAL VERBOND
VAN HET
KATHOLIEK TECHNISCH ONDERWIJS [1]

LEERPLAN AARDRIJKSKUNDE

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

32626

1960

Uitgeverij PLANTYN p.v.b.a. ANTWERPEN

TECHNISCHE SCHOOL**Sectoren :***Nijverheidsonderwijs
Vrouwelijk Onderwijs
Landbouwonderwijs*

Dit leerplan werd opgesteld op basis van de volgende referentielessentabel, overgenomen van de Ministeriële Onderrichting T.O. - Z. 31 :

- 1^e jaar : 1 uur per week
- 2^e jaar : 1 uur per week
- 3^e jaar : 1 uur per week

B

Z-16(1,60)1

I. DE AARDRIJKSKUNDE IN DE LAGERE SECUNDAIRE CYCLUS VAN HET TECHNISCH ONDERWIJS

1. LEERSTOF, LESSENROOSTER, VERSCHEIDENHEID VAN PUBLIEK

A. *Probleemstelling*

1. Hetzelfde leerplan geldt voor het nijverheidsonderwijs, het vrouwelijk- en het landbouwonderwijs.

2. Het onderwijs in de aardrijkskunde in de lagere secundaire cyclus loopt over *drie leerjaren*. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen zal er aardrijkskunde mogen gegeven worden in het *vierde finaliteitsjaar*.

3. De leerstof moet onderwezen worden in *een wekelijks lesuur*.

B. *Gevolgtrekkingen*

1. Het is duidelijk dat *niet alles kan bestudeerd worden*; het leerplan stelt dan ook een *tamelijk* beperkte studie voor. *Niettemin moet dit leerplan, zoals het wordt voorgesteld, als een maximum beschouwd worden.*

2. De onderscheidene sectoren (nijverheids-, vrouwelijk- en landbouwonderwijs) verschillen naar samenstelling als naar finaliteit. Zij zullen de nadruk leggen op die hoofdstukken welke uiteraard meer in hun kader passen.

3. Evenals in het vrij middelbaar onderwijs is het wenselijk dat het enig wekelijks lesuur in de aardrijkskunde niet wegvalt, maar dat het, in overeenstemming met de directie van de instelling, kan afgenomen worden op een cursus met meerdere lessen per week.

2. COORDINATIE MET HET MIDDELBAAR ONDERWIJS

A. Daar het intellectueel peil van de klassen in het T.O. niet altijd even hoog ligt dan in de overeenstemmende klassen van het M.O. is een ietwat lichter leerplan aangewezen.

Toch mogen we niet uit het oog verliezen dat de drie jaren van de lagere secundaire cyclus voor het grootste aantal der leerlingen de laatste jaren studie zullen zijn: de overgrote meerderheid der leerlingen zal dus slechts drie jaar onderricht in de aardrijkskunde ontvangen.

Anderzijds valt ook nog aan te stippen dat er overgegaan wordt van het M.O. naar het T.O., maar ook van het T.O. naar het M.O.

B. Het leerplan moet derhalve voldoende aan inhoud bieden en kan niet helemaal dat van het M.O. zijn. Het moet omvatten:

1. een eenvoudige initiatie in de aardrijkskunde die de basis-terminologie moet aanleren;
2. een studie van België;
3. een tamelijk gedetailleerde studie van Europa in het algemeen, de U.S.S.R. inbegrepen;
4. een bijzondere studie van de buurlanden van België, Groot-Brittannië inbegrepen;
5. een algemene studie van de continenten met telkens erbij aansluitend een uiteraard vlugge studie van één belangrijk land per werelddeel.

3. COORDINATIE MET HET LEERPLAN VOOR DE HOGERE SECUNDAIRE CYCLUS VAN HET T.O.

A. Redelijkerwijze mag men verwachten dat het leerplan voor de hogere secundaire cyclus volgende leerstof zal inhouden:

- een verder doorgedreven studie van de algemene aardrijkskunde en/of enkele grootmachten buiten Europa;

- lessen waarin, met de klemtoon op de menskundige aardrijkskunde (vooral de economie), zullen bestudeerd worden : Groot-Brittannië, de landen die met België de E.G.K.S. vormen, België en Kongo ;
- begrippen van kosmografie ;
- de studie der Europese problemen sedert 1945 en hun oplossingen. (1)

B. Het is evident dat het leerplan voor de lagere secundaire cyclus in overeenstemming zal moeten zijn met dat van de hogere secundaire cyclus.

Wel beschouwd zal het voor de lagere secundaire cyclus ontworpen leerplan :

1. een inwijden moeten zijn in de aardrijkskunde en de aardrijkskundige basisterminologie aan de hand moeten doen ;
2. het terrein moeten effenen wat de studie der continenten betreft ;
3. de studie der Europese landen grosso modo moeten beperken tot Groot-Brittannië en de zes landen der E.G.K.S.

Met aldus, op de lagere secundaire cyclus, bovengenoemde landen van fysisch standpunt uit te bestuderen, bereidt men de leerlingen voor op de studie van de menskundige aardrijkskunde van deze landen. Deze zal gezien worden in de hogere secundaire cyclus waar men de nadruk zal leggen op de economische aspecten.

4. TIMING PER KLASSE

De te behandelen leerstof maakt geenszins het voorwerp uit van een al te strakke timing.

---

(1) Het inlassen in het leerplan van de hogere secundaire cyclus van laatstgenoemde cursus, die het mogelijk maakt bij te dragen tot de vorming van het internationaal bewustzijn bij de jeugd, werd voorgesteld op de studiedagen over het internationaal leven, ingericht door het N.V.K.T.O. in augustus 1958.

Het staat immers vast :

a. Dat de belangstelling van meisjes niet helemaal dezelfde is als die van de jongens. Meisjes schijnen meer belang te stellen in menskundige problemen (bijvoorbeeld de levenswijzen).

b. Dat het landbouwonderwijs meer aandacht moet besteden aan de landbouwaspecten dan aan de nijverheid. Hier vergt de studie van Europa dan ook dat men even stil staat bij Denemarken, zelfs moest hiermee een der buurlanden komen weg te vallen.

c. Dat de leerkrachten door geen al te nauwgezette tijdsbepaling mogen gebonden worden : het gemiddelde peil der leerlingen van een zelfde klasse kan zeer verschillen van jaar tot jaar.

II. ALGEMENE METHODOLOGISCHE RICHTLIJNEN

A. Onderwijs in de aardrijkskunde moet kunnen gegeven worden in een daartoe aangepast en degelijk uitgerust *lokaal* (scherm, epidiascoop voor projectie, gemakkelijke afscherming).

Zo zal men ook het verplaatsen en alle heen en weer dragen van de documentatie en vooral van licht breekbare apparaten kunnen vermijden (regen, gevaar voor beschadiging, tijdverlies).

B. Het *aanschouwingsmateriaal* moet bestaan uit :

1. een wereldbol (onmisbaar o.a. voor algemene aardrijkskunde en voor de studie van de continenten),
2. een natuurkundige wereldkaart,
3. een politieke wereldkaart,
4. oro-hydrografische wandkaarten van :
  - a. Europa
  - b. ieder bestudeerd continent
  - c. België
  - d. het Groothertogdom Luxemburg
  - e. Nederland

- f. Frankrijk
  - g. Groot-Brittannië
  - h. Duitsland
  - i. Italië
  - j. Belgisch Kongo
  - k. de Verenigde Staten,
5. een politieke kaart van Europa,
  6. blinde afwasbare kaarten van de voornaamste bestudeerde streken (van nut tijdens de lessen, de mondelinge ondervragingen en de herhalingen),
  7. een uitstalbord, toegankelijk voor al de klassen (in het algemeen beschikt de leraar maar over één serie foto's voor soms zeer talrijke afdelingen).

N.B. Men zal eveneens kunnen beschikken over een verzameling gesteenten eventueel in een uitstalkast.

C. De *leerboeken* moeten eenvoudig zijn, concreet, niet dor, recent, duidelijk opgesteld, doordacht geïllustreerd, aantrekkelijk. Men zal de voorkeur geven aan handboeken waarin beeld en tekst een doordacht geheel vormen en nooit aan zulke waarin de afbeelding door haar passief en anekdotisch karakter de aandacht afleidt.

De afbeeldingen moeten geen illustratie zijn van de gegeven uitleg; integendeel, zij moeten het uitgangspunt vormen tot het zoeken en verschaffen van de uitleg: de illustratie is het werkmiddel van de les.

D. Bovendien zullen de leerlingen er voordeel bij hebben:

1. een *atlas* te gebruiken (minder noodzakelijk bij het gebruik van bepaalde leerboeken);
2. *blinde kaarten* aan te wenden, die ofwel tijdens de les ofwel thuis worden bijgewerkt.

E. Het doel van de cursus is natuurlijk niet toekomstige leerkrachten in de aardrijkskunde op te leiden: elke vorm van ongegronde eruditie of overdreven uitdiepen der voorgestelde leerstof is te verwerpen.

Dat echter een praktisch doel moet nagestreefd worden is maar al te duidelijk. Nu de afstanden worden ingekort en het reizen naar het buitenland steeds toeneemt, zullen onze leerlingen voor een groot deel toekomstige beoefenaars worden van het volkstoerisme. Het komt er dus ook op aan dat ze een degelijk minimum bepaalde kennis opdoen dat hen zal helpen verstandig te reizen.

Maar de leerkracht in de aardrijkskunde mag niet louter *informatie* verstrekken, het essentiële is wel de *algemene vorming* die hij door het vak moet bijbrengen: goed gegeven lessen in de aardrijkskunde dragen bij tot de vorming, ontwikkeling en verfining van het waarnemen, redeneren en oordelen. Zo voortgezet op de hogere secundaire cyclus, zal bijvoorbeeld de studie van het aanvullend economisch karakter van sommige Europese landen leiden tot een juistere opvatting van de doeleinden die worden nagestreefd door de voorstanders van een stevig geïntegreerd Europa: het internationaal bewustzijn van de jeugd zal erdoor opgewekt en aangewakkerd worden.

De cursus zou de jongeren ook kunnen inwijden tot *werken in ploegverband*, maar er moet toegegeven worden dat deze wens praktisch niet te verwezenlijken zal zijn, zolang de aardrijkskunde in het lessenrooster tot één wekelijks lesuur in ieder der drie studie jaren beperkt blijft.

F. Verloop van de les in de aardrijkskunde.

Sommige richtlijnen gelden voor gans de cyclus.

1. Goed de feiten doen *waarnemen*: geleide waarneming, ter plaatse, kaarten, aanschouwelijk materiaal (in het handboek of andere documentatie), diapositieven. In het algemeen *kunnen de leerlingen niet waarnemen*. De leerkracht zal de antwoorden ordenen en aanvullen door een beschrijving te geven die concreet, levendig en suggestief moet zijn, maar eenvoudig, zonder geleerde termen, om woordenkramerij te vermijden. De aardrijkskundige woordenschat moet zo veel mogelijk klaar zijn, nauwkeurig en definitief.

2. Na de waarneming van de geografische feiten, zal men telkens als het mogelijk is, trachten de leerlingen er de redenen, het *waarom* ervan, te doen geven. Wijzen op het oorzakelijk

verband, op de betrekkingen tussen de verschillende factoren, waaruit de verklaring der feiten moet voortvloeien.

Kortom, er een *maximum aan logica* bij te pas brengen. In de ogen van veel leerlingen geldt dit vak nog te veel als een „blokvak”. Naarmate de leerlingen ouder worden, zal steeds meer in bovenstaande zin gewerkt worden.

3. De klas laten meewerken aan het progressief opbouwen van de *samenvatting der les*; deze *groeit op het bord tijdens de uiteenzetting van de leerkracht* en wordt *niet daarna* gegeven. Op het einde der les moet de samenvatting dan ook praktisch geheel of gedeeltelijk in het geheugen zijn opgenomen.

4. Deze werkwijze laat toe op het einde der les gemakkelijk een *synthese* te maken van de verschillende elementen die in de loop der les werden uiteengezet. Zonder deze synthese krijgt de les geenszins haar volledige waarde en verschaft ze ook niet ten volle haar nut.

Door handig gebruik te maken van de samenvatting, die geleidelijk op het bord werd aangebracht, is het mogelijk die synthese op een *vlugge* en tevens *vruchtbare* wijze te maken.

5. Gans op het einde der leerlingen ondervragen om na te gaan of ze de verklaarde geografische feiten goed hebben begrepen en of ze de synthese *vatten*.

6. Het essentiële inzake *lokalisatie* op een blinde wandkaart laten hernemen.

7. Er zal gebruik gemaakt worden van persoonlijke blinde kaarten telkens als de les er zich toe leent: de leerlingen onthouden beter en gemakkelijker de lokalisaties die aldus van hen werden geveerd.

Nota. - De leerkracht die nog niet over diapositieven, filmstrips of epidiascoop beschikt, zal zo weinig mogelijk de documentatie laten rondgaan. beschikt, zal zo weinig mogelijk de documentatie laten rondgaan.

Wij vermelden terloops dat de aangeboden documentatie overtuigend moet zijn: *kwaliteit is beter dan kwantiteit*.

Dit probleem doet zich zelfs niet meer voor - en dit is belangrijk - zo men recente handboeken gebruikt waarin beeld en tekst één doordacht geheel vormen.

III. LEERPLAN

Eerste jaar

A. Inleiding

1. De jonge leerling komt uit het lager onderwijs, waar het onderricht in de aardrijkskunde steunt op het *plaatselijk milieu*.

In het eerste jaar van de lagere secundaire cyclus zal hij zich thuis voelen zo men dezelfde methode aanwendt.

Daarom zal de cursus het *plaatselijk milieu* en de *streek* als uitgangspunt nemen.

Hij zal tot doel hebben :

- a. de leerlingen in te wijden in het waarnemen, in het goed waarnemen ;
- b. ze brengen tot een duidelijke voorstelling van bepaalde geografische feiten, die in het bereik liggen van hun verstandelijke vermogens ;
- c. de leerlingen de juiste woordenschat leren kennen nodig tot beschrijven en verklaren van de feiten. Het komt er dus op aan hen in de loop der lessen een nauwkeurige woordenkennis te doen verwerven die zo definitief mogelijk moet zijn. Die zal nooit meer in twijfel moeten worden getrokken, tenzij hier en daar ter verduidelijking.

2. Maar de begrippen en hun overeenkomstige terminologie blijven noodzakelijkerwijze verspreid doorheen gans het leerboek. Daarom is het wenselijk dat het leerboek achteraan, in een alfabetische lijst, gans de woordvoorraad van het jaar, zo volledig mogelijk zou hernemen. Deze lijst zou de bepaling der geografische begrippen herhalen en verwijzen naar de les of de bladzijde waar het begrip in kwestie behandeld werd. De boekdelen voor het tweede en het derde jaar zouden op hun beurt deze „geografische woordenschat” opnemen, maar uitgebreid met de na elk jaar bijgeleerde terminologie.

Ieder woord dat in de lijst vermeld wordt zou gevolgd worden door twee cijfers : het eerste zou slaan op het deel (dus op het jaar) waarin het begrip werd onderwezen (1, 2, 3), het tweede op de les of de bladzijde in het boek.

Dit systeem van verwijzingen zou ieder leerling in de gelegenheid stellen, op het einde van een trimester of schooljaar, de stand op te maken van zijn kennen of niet kennen der zaken. Op om 't even welk ogenblik van de cyclus zou hij zonder moeite een vergeten of vervaagd begrip kunnen terugvinden.

3. De initiatie in de aardrijkskunde moet een rechtstreekse voorbereiding zijn tot de leerstof die het voorwerp uitmaakt van het tweede halfjaar, België. De cursus zal derhalve alle begrippen achterwege laten die zonder veel nut zijn om de aardrijkskunde van ons land te begrijpen.

Deze initiatie, die een overzicht is van de *algemene aardrijkskunde*, zal voortgezet worden in het tweede en derde jaar, telkens als de noodzakelijke kennis moet worden bijgebracht van geografische feiten en begrippen die nog niet zijn voorgekomen.

B. Aan te wenden middelen

1. De *actieve methode* die hierboven werd uiteengezet is een vereiste. Uitgaan van concrete voorstellingen om te komen tot de synthese, volgens het proces beschreven in II, littera F.

Men zal er voor zorgen de gezichtseinder van de leerlingen geleidelijk te verruimen; zij moeten er toe komen het land in zijn geheel te omvatten.

2. Het is wenselijk dat de les zoveel mogelijk zou uitgaan van de *rechtstreekse waarneming*. Is dit niet mogelijk, dan zal het projectieapparaat gebruikt worden. Wat vooral van belang is, we herhalen het, is de kwaliteit van de documenten die moeten waargenomen worden, niet de hoeveelheid. Deze keuze is de te noodzakelijker daar de tijd waarover men beschikt zeer kort is.

3. De *schoolreis op het einde van het jaar* zou een ideale gelegenheid kunnen bieden om hetgeen in de lessen werd bestudeerd aan de werkelijkheid te toetsen. Waarom zou men die reis niet vroeger in volle schooljaar plaatsnemen? Men zou ze van

geografisch standpunt uit zorgvuldig voorbereiden (zoals trouwens ieder uitstapje waarvoor men de toelating zou bekomen) en de leerlingen zouden er meer belang aan hechten dan aan al wat na de examens zou gebeuren.

4. De *actualiteit* kan ook vragen doen rijzen bij het klaspubliek. Dat deze beantwoord worden en dat de volgorde der leerstof zoals ze in het leerplan is bepaald, wordt gewijzigd, is op zichzelf genomen niet zo erg. Door het actualiteitsprobleem geprikkeld zullen de leerlingen er met meer spanning belang in stellen. Alle occasioneel onderricht dat zulke gelegenheden weet te benutten, zal zeker inslaan en uiterst nuttig zijn.

C. Te behandelen leerstof

Initiatie in de aardrijkskunde (19 lessen ongeveer) en België (11 à 13 lessen).

1. *Initiatie in de aardrijkskunde uitgaande van het plaatselijk milieu.*

Nota. - De volgorde van de stof wordt slechts als een aanwijzing bedoeld : afwijkingen mogen gebeuren om praktische redenen. Eveneens zal de leerkracht vrij beslissen over de belangrijkheid van elk punt van het leerplan.

a. *Ligging van de agglomeratie.*

Sterrenkundige ligging (lengteligging, breedteligging), oriëntering, dag, nacht, tijd.

b. *Het natuurkundig milieu.*

1 - Plaatselijk reliëf, reliëf van de streek : directe waarneming (uitgaan van een hoog gelegen punt indien mogelijk), elementen van het reliëf : hoogte, denivelering, helling.

2 - Het reliëf in 't algemeen (indirecte waarneming) : vlakke, plateau, gebergte, heuvel, talud, vallei.

3 - De cartografische voorstelling :

- Kaarten en plans : schaal der kaart ; nagaan van wegenkaarten (Michelin-kaart) en plans. Praktische oefeningen.

- Wijzen van voorstellen van het reliëf : hoogtecijfers, hoogtelijnen, kleuren, blokdiagramma's.
- 4 - De boven- en ondergrond van de streek (indien mogelijk zal men een steengroeve bezoeken). Voornaamste gesteenten : zand, klei, kalk.
- 5 - De wateren.
  - Rivier, stroom, stroomgebied, vallei, verval, monding, debiet, regime. Meren.
  - De zee : zoutgehalte, temperatuur, plankton, deining, golven, getijden (eenvoudige oorzaken).
- 6 - Wijziging van het reliëf.
  - Uitzicht der lagen.
  - Erosiefactoren : verandering van temperatuur ; vorst ; werking van het stromend water (de nadruk leggen op de erosie in kalksteen) ; sneeuw en ijs - wind - zee (zeer bondig).
  - Oude en jonge bergen.
  - Synthese : verklaring van het lokaal reliëf.
- 7 - Kusten.
- 8 - Klimaat.
  - Opzoeken van de factoren die het klimaat bepalen (vanuit lokale waarnemingen). Gemiddelden en schommelingen.
  - De factoren zelf : temperatuur, winden en luchtdruk, neerslag.
  - Klimaattypes : gematigd, oceanisch, continentaal.

c. *Het menselijk milieu.*

Nota. - Naar gelang van de ligging der school wordt begonnen met 1. of 2.

- 1 - De stad.
  - De stadswoning, de stadsagglomeratie.
  - De functies van de stad, ligging en plan van de stad.
- 2 - Het platteland.
  - De plattelandswoning, de bewoning van het platteland.

- Het landschap op het platteland.
De natuurlijke begroeiing (uitgaande van lokale waarnemingen) goed beklemtonen dat er geografisch gezien zich in België bijna geen natuurlijke begroeiing meer voordoet.
- Woud, weide, heide, veen.
- 3 - De bevolking.
Absolute bevolking, dichtheid, beweging van de bevolking, migraties.
- 4 - De economie wordt behandeld bij het tweede gedeelte van de cursus.

2. België.

a. Regionale aspecten van België (5 lessen).

- 1 - De Duinen en de Polders.
- 2 - Binnen-Vlaanderen.
- 3 - De Kempen.
- 4 - De Leemstreek.
- 5 - De Nijverheidsstreek.
- 6 - Het Voorland der Ardennen : Condroz, Fagne en Famenne, Het Land van Herve.
- 7 - De Ardennen.
- 8 - Belgisch Lotharingen.

b. Algemene aspecten van België (6 à 8 lessen).

- 1 - Ligging.
- 2 - De natuurkundige aspecten :
  - Reliëf.
  - Klimaat.
  - Hydrografie.
  - Bodem.
- 3 - De menselijke aspecten :
  - De bevolking in het algemeen : verspreiding, streken met zwakke, gemiddelde en grote dichtheid, beweging van de bevolking. Administratieve en kerkelijke indelingen.
  - Stad en dorp.

4 - Economische aspecten :

- Landbouw. Kenmerken, belangrijkste teelten, vee-teelt, bossen.
- Industrie. Kenmerken, delfstoffen en afgeleide industrieën. Belangrijkste industrieën : staalnijverheid en metaalverwerkende nijverheid, textielnijverheid, scheikundige nijverheid, voedingsnijverheid.
- Verkeerswegen : spoorwegen, wegen, bevaarbare waterwegen, zeeverkeer, luchtverkeer.
- Handel.

*Tweede jaar***A. Inleiding**

1. Van nu voort zal men in deze klasse over 1 uur geschiedenis en 1 uur aardrijkskunde beschikken. Het vroegere lessenrooster kende aan beide vakken samen slechts één wekelijks lesuur toe.

2. De cursus van het eerste jaar heeft de leerlingen een goed deel van de basiswoordvoorraad bijgebracht ; de bestudeerde begrippen werden daarna een eerste maal toegepast op het land dat mag beschouwd worden als het best gekend door de leerlingen, België.

3. Heel natuurlijk van het meest nabije naar het meer verwijderde voortgaande, van het *bekende* naar het *onbekende*, wordt in de lessen van het tweede jaar *Europa* bestudeerd.

a. Een gedetailleerde studie van de algemene aspecten (natuurkundige en menskundige) van ons werelddeel zal het mogelijk maken dat geen enkele streek van Europa volslagen onbekend blijft. De leerlingen moeten een voldoende denkbeeld hebben van de verschillende typen van Europese landen en wel bepaald van de landen die niet het voorwerp zullen uitmaken van de bijzondere studie tijdens het tweede gedeelte van het jaar.

b. Na deze algemene studie zou men, *indien het mogelijk was*, moeten bestuderen :

- Al de *buurlanden van België* (Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Duitsland, Groot-Brittannië).

- Italië (partner van België in de E.G.K.S.).

- De U.S.S.R. (klaarblijkelijk van belang).

De afgemeten tijd waarmee de aardrijkskunde is bedeed (en hoe het betreurd wordt!) legt de leraar eens te meer op een keuze te doen onder de vooropgestelde leerstof.

Het minimum waartoe hij zich zal *verplicht* achten is de studie van *vier der aangrenzende landen van België*.

Voor de overige landen blijft hij vrij ze te behandelen of niet te behandelen. In het laatste geval zal hij de tijd die normaal voor de algemeenheden is bepaald moeten inkrimpen. In elk geval zal de leerling een duidelijk beeld van ieder bestudeerd land moeten hebben.

c. Wel zal men er zich op toe leggen de natuurkundige aardrijkskunde en de menskundige aardrijkskunde van de aangrenzende landen te behandelen, doch men zal bijzondere aandacht schenken aan de feiten van natuurkundige aardrijkskunde: op die manier zal het terrein klaargemaakt worden voor de menskundige studie (vooral economisch) in de hogere secundaire cyclus.

B. Aan te wenden middelen

1. Al de middelen beschreven voor het eerste jaar blijven van toepassing.

2. Het is duidelijk dat men nog meer zijn toevlucht zal moeten nemen tot kaarten en intuïtieve middelen (vooral diapositieven).

3. Voortdurend zal men bijzondere aandacht besteden aan de lokalisatie: de leerlingen moeten er toe komen een gegeven geografische naam met de grootst mogelijke nauwkeurigheid te lokaliseren: men zal er zich dus wel voor wachten van de leerlingen te eisen dat ze een overdreven aantal plaatsen op iedere kaart moeten aanduiden. Men zal eveneens vermijden hen plaatsen te doen onthouden die voor hun verdere studiën praktisch van geen nut zijn. Wat dit betreft zou het bijvoorbeeld

beter zijn dat de leerlingen de ligging van Lacq kennen liever dan die van Rennes.

C. Te behandelen leerstof

1. *Algemeenheden over Europa.*

a. Natuurkundige aardrijkskunde.

Nota. - Hierin moeten opgenomen worden de geografische begrippen die niet tijdens het eerste jaar werden verwerkt en toch noodzakelijk zijn voor de globale studie van het continent (vulcanisme, de rol der inwendige en uitwendige krachten bij de opbouw en het afbreken van het reliëf, de plantenassociaties buiten België).

- 1 - Ligging.
- 2 - Reliëf.
- 3 - Kusten.
- 4 - Klimaat.
- 5 - Hydrografie.
- 6 - Plantenassociaties.

b. Mensenkundige aardrijkskunde.

De mensen en hun groeperingen (inbegrepen de politieke indelingen).

2. *Studie van enkele Europese landen.*

a. Ten minste vier landen onder de volgende :

- 1 - Nederland.
- 2 - Groothertogdom Luxemburg.
- 3 - Frankrijk.
- 4 - Duitsland.
- 5 - Groot-Brittannië.

Te bestuderen volgens het schema : ligging - reliëf en aard van de bodem - klimaat en plantenzones - hydrografie - landbouw en veeteelt - visserij - bevolking : dichtheid, verspreiding, grote agglomeraties - energiebronnen, delfstoffen, industrieën, handel.

b. Indien mogelijk, studie van Italië - studie van U.S.S.R.

Derde jaar

A. Inleiding

1. Het parallellisme en de „gelijkwaardigheid” tussen het M.O. en het T.O. drongen het behoud op van de studie der continenten op de lagere secundaire cyclus.

Zo uitgebreid is de aan te pakken leerstof dat hier nog meer dan voor de andere leerjaren een keuze geboden is.

2. Men zal er naar streven de eigen fysionomie van ieder continent te doen uitkomen. Meer dan voor Europa zal belang gehecht worden aan de studie der menskundige en economische elementen; inderdaad, in de hogere secundaire cyclus zal er zonder twijfel minder gelegenheid geboden worden om de continenten in 't algemeen nog eens breed te behandelen, in tegenstelling met wat voor Europa het geval zal zijn.

3. Een bepaald aantal landen, uitgekozen naar hun politieke of menskundige belangrijkheid, worden bestudeerd. De afgemeten tijd laat slechts de studie van één land per continent toe.

B. Aan te wenden middelen

1. De visuele middelen worden meer en meer onontbeerlijk bij het samen bestuderen van geprojecteerde documenten.

2. Men zal de leerlingen aanzetten tot het bezoeken van tentoonstellingen (zo mogelijk ze zelf begeleiden); hun eveneens het bijwonen van bepaalde voordrachten met lichtbeelden aanbevelen (type Exploratie van de Wereld) en hun aanraden naar sommige films te gaan kijken: documentaire films of fictie-films die van documentair belang zijn.

C. Te behandelen leerstof

Nota. - De volgorde der leerstof wordt slechts als een aanwijzing bedoeld; grosso modo zal er één continent per trimester bestudeerd worden.

1. Azië.

- a. Algemene studie (de begrippen van algemene aardrijkskunde die nog niet werden bestudeerd en die onontbeerlijk

zijn voor de studie der continenten, b.v. de voornaamste klimaattypes over de wereld, zullen hier ingelast worden.

- 1 - Natuurkundige aardrijkskunde : ligging, reliëf, kusten, klimaat, hydrografie, plantenassociaties.
  - 2 - Mensenkundige en economische aardrijkskunde : politieke indeling, landbouw, rijkdommen van de ondergrond, nijverheid, handel, verkeerswegen.
- b. Een streek te kiezen onder de vier volgende : China, Indië, Japan, Nabije Oosten.

2. *Afrika.*

- a. Algemene studie volgens het hierboven aangegeven plan (1. a.).
- b. Studie van Belgisch Kongo.

3. *Amerika.*

- a. Algemene studie volgens het hierboven aangegeven plan (1. a.).
  - b. Studie van de Verenigde Staten (of Argentinië in de sector landbouwonderwijs).
4. Er zal noodzakelijk enige tijd voorbehouden worden om een overzicht te geven van de streken waarvoor men de gelegenheid niet had om ze systematisch te behandelen, nl. Australië en de Poolstreken.

TECHNISCHE SCHOOL**Sector :***Handelonderwijs*

Dit leerplan werd opgesteld op basis van de volgende referentielessentabel, overgenomen van de Ministeriële Onderrichting T.O. - Z. 31 :

1^e jaar : 2 uren per week

2^e jaar : 2 uren per week

3^e jaar : 2 uren per week

4^e jaar : 2 uren per week

Het vierde jaar waarvan hier sprake is, mag niet verward worden met het eerste jaar van de hogere secundaire cyclus. Het gaat hier inderdaad om het *finaliteitsjaar* van de *lagere* secundaire cyclus; de referentielessentabel voorziet er een cursus in de *economische aardrijkskunde*, die trouwens onder de *technische vakken* werd gerangschikt.

PEDAGOGISCHE RICHTLIJNEN

Alles aanleren is onmogelijk.

Het is van meer belang de geest van de leerlingen goed te vormen dan wel allerlei kennissen op te stapelen.

Niemand betwist het praktisch nut van de aardrijkskunde. Buiten de vormende waarde ervan, ontwikkelt ze het vermogen tot waarnemen, oordelen en redeneren.

Door de kennis van de aardrijkskundige gegevens kan de sociale en burgerlijke zin aangevuld worden. Jonge geesten verwerven er een juiste en broederlijke opvatting van de menselijke betrekking door.

Het rationeel onderwijs van deze wetenschap schenkt de gelegenheid om de leerlingen in te wijden in het „ploegwerk”.

Het zal daarbij van groot nut zijn voor de leerkrachten nauw contact te onderhouden met hun collegas in de geschiedenis en met die in de natuurwetenschappen want deze drie takken (aardrijkskunde, geschiedenis en wetenschappen), zijn nauw verbonden met elkaar.

De vakken van een zelfde leerplan van elkaar afgescheiden te houden, kan slechts schadelijk zijn, én voor de leerkrachten én voor de leerlingen.

Eerste jaar

Bij de aanvang van de lagere secundaire cyclus dienen aan de leerlingen een ernstige geografische inleiding te geven en een rijke en juiste woordenschat te verwerven.

De leerkracht zal er om bezorgd zijn de leerlingen in contact te brengen met de aardrijkskundige gegevens die direct kunnen waargenomen worden.

Deze begrippen kennend, zullen de leerlingen, onder geleide, overgaan tot de ontleding ervan om ten slotte de waargenomen verschijnselen te verklaren.

De cursus in de aardrijkskunde zal essentieel intuïtief zijn en in het teken staan van het aanschouwelijk onderwijs.

Hij zal uitgaan van de waarneming van het plaatselijk en regionaal milieu. Het getuigt inderdaad van gezond verstand eerst de concrete en nabije gegevens waar te nemen alvorens met de studie van verre streken te beginnen.

Het plaatselijk milieu is de basis van het aardrijkskundig onderwijs op de lagere school en geeft er aanleiding tot talrijke waarnemingsoefeningen. Niets belet dat de leerlingen, die met deze oefeningen reeds goed vertrouwd zijn, in deze richting verder gaan gedurende het eerste jaar van de lagere secundaire cyclus.

Aanvankelijk met de studie van het plaatselijk milieu zal men achtereenvolgens handelen over de streek en over het land in zijn geheel.

De leerkracht zal er aan denken dat hij zijn leerlingen derwijze moet voorbereiden dat zij met vrucht het leerplan van de volgende jaren kunnen volgen. Hij moet bijgevolg de leerlingen zoveel mogelijk feitelijke kennis en aardrijkskundige termen aanbrengen en zijn uitleg dient zo vaak mogelijk gepaard te gaan met de aanschouwelijke voorstelling.

De leerkracht zal ook een oordeelkundige keuze doen tussen de meest kenschetsende gegevens.

De kwaliteit is belangrijker dan de kwantiteit.

De cursus zal beschrijvend en analytisch zijn, zonder daarbij uit het oog te verliezen dat het landschap een homogeen geheel vormt, samengesteld uit dikwijls uiteenlopende elementen.

Als deze verschillende elementen goed worden waargenomen en beschreven, zal het gemakkelijker zijn de wisselwerking ervan te ontdekken.

Het spreekt vanzelf dat de actualiteit als basis kan genomen worden voor zeer leerrijke, occasionele uiteenzettingen; als er ergens in de wereld een vulkaanuitbarsting, een vloedgolf of uitgestrekte overstromingen plaats vinden, zal de leerkracht de nieuwsgierigheid van zijn leerlingen voldoen door deze verschijnselen op een duidelijke en aan hun leeftijd aangepaste manier te verklaren.

Intuïtieve middelen

Het uitstapje is vanzelfsprekend een waardevolle informatiebron. Elk uitstapje zal dan ook goed voorbereid worden en een wel bepaald doel hebben. Geleidelijk zal het gezichtsveld uitgebreid worden tot een bredere en ruimere waarneming. Men zal ter plaatse nota's nemen, men zal schetsen maken, en gegevens verzamelen. Dit alles zal dan dienen als basis voor een les in de klas.

De directe waarneming is niet altijd mogelijk. Een goed gekozen documentatie waarvan de waarde door aangepast materieel (projectieapparaat) tot haar recht komt, zal aan de indirecte waarneming de noodzakelijke doeltreffendheid verlenen.

Het beeld dient als uitgangspunt en niet als illustratie van de uiteenzettingen.

Men zal foto's gebruiken, vooral kleurenfoto's, bloc-diagrammen (die zeer waardevol zijn voor de studie van het plaatselijk en regionaal milieu).

Er zal een bestendig gebruik gemaakt worden van de atlas en van de wandkaarten.

De leerkracht zal de leerlingen inwijden in het hanteren van documenten op schaal, van de conventionele tekens, tinten en andere symbolen.

Het lezen van kaarten en vooral het maken ervan, alsmede het samenstellen van diagrammen, van niveaulijnen enz., zijn vormende oefeningen.

De plattegronden van steden en de kadastrale plannen vormen het materieel voor vruchtbare oefeningen. De leerkracht zal zich bedienen van allerlei verzamelingen (gesteenten, allerhande monsters, doorsneden). Hij zal de leerlingen uitnodigen en aanzetten om deze collecties te verrijken.

Methode

De gevolgde methode en het gestelde doel zijn niet dezelfde voor al de afdelingen. De leerkracht mag zich niet door een al te sterk omljnd leerplan gebonden voelen.

Het past echter enige vaste regels te bepalen in de ontwikkeling van een les in aardrijkskunde.

De leerkracht in aardrijkskunde moet rekening houden met de speciale vereisten, eigen aan het vak en bepaald door het nagestreefde doel: onontbeerlijke kennis verschaffen en het verstand vormen door het redeneringsvermogen, het oordeel en het geheugen ontwikkelen. Hij moet rekening houden met de verstandelijke ontwikkeling van de leerlingen.

De leerkracht zal zich laten leiden door de grondbeginselen van de moderne opvoedkunde:

- a. gebruik van de actieve methode;
- b. eventuele aanwending van de actualiteit;
- c. coördinatie tussen de verschillende disciplines (wetenschappen, geschiedenis, handel).

Volgens de *socratische methode* zal de leraar het rechtstreeks en onrechtstreeks waarnemen en opmerken invoeren en dan overgaan tot de concrete en suggestieve beschrijving van de plaats en van de verzamelde documenten.

De waarneming leidt naar de eenvoudige, precieze en goed afgelijnde beschrijving van de feiten.

Men moet het overvloedig gebruik van technische termen vermijden en eerst de zaken en feiten die er door gedekt worden doen zien.

Het komt er op aan verband te leggen tussen de verschillende elementen die de feiten verklaren.

De vergelijkingstermen moeten voorzichtig worden gekozen. Zij moeten door de leerlingen goed gekend zijn.

Na de *waarneming* en de *beschrijving* komt de overgang naar de schematische voorstelling. Dit zal geschieden door middel van bloc-diagrammen, schetsen en kaarten.

Aan het einde van de les zal de leerkracht er zich van vergewissen of de aangeleerde feiten in een goed perspectief bekeken en op de juiste wijze geïnterpreteerd werden. Hij zal dat doen door mondeling of schriftelijk vragen te stellen, door lokalisatieoefeningen op de kaart of door het gezamenlijk opstellen van een korte inhoud.

Het in het geheugen prenten zal er door vergemakkelijkt worden.

Men zou het werk kunnen samenvatten in de volgende formule : door de *waarneming naar de verklaring* alover de *analyse* om te komen tot de *synthese*.

Didactisch materieel

De lessen in de aardrijkskunde zullen er steeds bij winnen zo ze gegeven worden in een daartoe uitgerust lokaal.

Moeten daar voorhanden zijn :

1. een aardbol ;
2. een serie wandkaarten, waaronder op zijn minst :
  - a. een fysische wereldkaart
  - b. een oro-hydrografische kaart van België
  - c. een oro-hydrografische kaart van Belgisch Congo
  - d. een oro-hydrografische kaart van Europa en van de andere werelddelen ;
3. een projectietoestel (het enige middel waardoor men gemeenschappelijk de documenten, diapositieven, doorsneden, schetsen enz. kan ontleden) ;
4. een projectiescherm dat altijd ter beschikking is ;
5. een uitstalraam voor de verzamelingen ;
6. een kleine bibliotheek en een gemakkelijk bereikbaar aanplakpaneel.

Tweede jaar

Bij het verlaten van het eerste jaar is de aardrijkskundige kennis van de leerlingen niet te versmaden.

Een verantwoorde terminologie en een juiste en stevige grondslag werden verworven.

Het tweede gedeelte van de cursus heeft aan de leerlingen toegelaten de geografische streken van België te leren kennen. Op die manier werd een meer algemene studie van ons land voorbereid die zal worden gegeven in de hogere secundaire cyclus voor al die leerlingen, en zij vormen de meerderheid, die in de hogere cyclus zullen voortstuderen.

Voor de anderen vormen de verworven gegevens een basis en een aanloop tot de studie van België die het voorwerp uitmaakt van de cursus van het vierde finaliteitsjaar.

Getrouw aan onze gedragslijn, namelijk te vertrekken van het nabije naar het ver verwijderde, van het bekende naar het onbekende, zullen wij de aardrijkskundige studie van Europa aanvatten vanuit de kennis van de landen welke België omringen.

Het deel menselijke en economische aardrijkskunde zal onze bijzondere aandacht gaande maken.

Het heeft zijn belang na te gaan wat aan elke streek haar eigen karakter verleent, en de verhoudingen en de wisselwerking tussen de verschillende typische streken te doen uitkomen.

Een dorre en analytische opsomming moet echter vermeden worden; beter is het te trachten het levend kenmerk te onderstrepen, waardoor de evolutie van een bepaald land wordt belicht.

Door de synthese zal men trachten een juist en treffend beeld van elk land op te bouwen. Het is vanzelfsprekend dat men speciaal de nadruk zal leggen op de handelsbetrekkingen van het bestudeerde land met België.

Men zal een oordeelkundige keuze doen op het gebied van de topografische kennis en van de lokalisatie van de fysische en menselijke verschijnselen (bergen, rivieren, steden, voortgebrachte produkten enz.).

Men kan in het stadium waarin wij ons bevinden niet eisen dat al de kapen van de hele wereld, al de golven en hoogste punten van de bergketens zouden gekend zijn, maar het is de leerlingen niet meer toegelaten de grote stromen met hun bijrivieren niet te kennen, noch de industriële agglomeraties, noch de bevolkingsdichtheid van de verschillende nijverheidsgebieden.

Intuïtieve middelen

Het onderwijs zal vanzelfsprekend altijd *intuïtief* en *actief* zijn.

Men zal meer en meer kaarten gebruiken en een overvloedige en goed gekozen documentatie die met de hulp van de leerlingen kan worden samengesteld.

Het opmaken van schetsen, diagrammen, kaarten enz. zal de levendigheid van de aardrijkskundelessen nog verhogen.

Door de waarneming, de redenering en het opbouwen van een synthese afgeleid uit de aardrijkskundige verschijnselen, zullen de leerlingen een grondige kennis verwerven en tevens een werkmethode waarvan ze in de toekomst zullen kunnen gebruik maken.

Derde jaar

Een overladen leerplan : *de wereld !*

Wij zijn gebonden door de tijd waarover wij beschikken en door het doel van ons onderwijs.

De hoofdkenmerken van elk werelddeel zullen worden beklemd; men zal de samenstellende elementen bundelen om ten slotte nog globale beelden in het vizier te houden.

Het bestuderen van suggestieve afbeeldingen en suggestieve kaarten zal het uitgangspunt vormen van de les.

Door de kaart te ontleden zullen de leerlingen een eerste beeld verwerven van de bestudeerde streek.

Het gaat niet op een dorre catalogus samen te stellen, vol afstotende namen. Elke opsomming zal gepaard gaan met een korte beschrijving en dit procédé zal de aldus voorgestelde begrippen beter doen onthouden.

Geen verbalisme ! Het geheugen van de leerlingen moet met *beelden* gevuld worden !

De stof zal harmonisch geordend worden *zodat* het geografisch landschap een geheel vormt waarvan men de afzonderlijke elementen niet kan scheiden : reliëf, klimaat, geologie, menselijk milieu enz.

Men zal een bijzondere plaats voorbehouden voor het deel menselijke en economische aardrijkskunde en men zal tevens het economisch karakter van deze of gene streek onderstrepen in haar verhouding tot Europa en tot België.

Methode

Het gebruik van de intuïtieve middelen dringt zich eens te meer op. Foto's en gravures zullen ter beschikking van de leerlingen worden gesteld en men zal niet nalaten gebruik te maken van het projectieapparaat. Het gebruik van het projectie-

apparaat is onontbeerlijk voor het welslagen van de intuïtieve methode want daardoor alleen wordt het mogelijk een algeheel overzicht te verkrijgen en gezamenlijk de voorgestelde documenten te ontleden.

De studie van de reliëfvormen zal steunen op profielen en doorsneden, terwijl de diagrammen en de grafieken er zullen toe bijdragen een juiste gedachte te vormen van omvang en verhoudingen, vooral bij de studie van het klimaat, de bevolkingsdichtheid en de economische bedrijvigheid van een streek.

Persoonlijk werk met betrekking tot deze stof kan onder leiding van de leerkracht voorzien worden. De leerling zal de gelegenheid worden gegeven zijn werk mondeling samen te vatten vóór zijn medeleerlingen.

Men zal vanzelfsprekend te moeilijke opdrachten vermijden of werk dat zonder praktisch onmiddellijk nut is: want compilatie en napraterij zijn hier uit den boze... Het is wenselijk de uiteenzettingen van de leerlingen door vragen of schema's voor te bereiden (om aldus te vermijden dat ze zich beperken tot het afschrijven van teksten). De leerkracht zal ook trachten te bereiden dat ze hun tekst van buiten leren en tijdens de uiteenzetting zelf zal hij nagaan of ze de gebruikte termen wel juist en duidelijk verstaan hebben. De leerlingen zullen ook geleide bezoeken aan tentoonstellingen brengen, films of voordrachten bijwonen waardoor hun aardrijkskundige kennis kan worden bevorderd.

Vierde jaar

Wij willen deze aanwijzingen in verband met de methode die bij het aardrijkskundig onderwijs moet worden in acht genomen, besluiten met enkele aanwijzingen voor het vierde finaliteitsjaar.

Wij hebben daarbij enkele eenvoudige begrippen van kosmografie voorzien, gevolgd door een grondige studie van België. De inleiding tot deze leerstof bestaat uit de kennis die verworven werd tijdens het eerste jaar. Wij willen er echter op wijzen dat bij de behandeling van de leerstof de nadruk op het economische gedeelte dient gelegd te worden.

De keuze van België bij het einde van de studiecycclus zal de leerlingen de begrippen verschaffen die noodzakelijk zijn bij de voorbereiding van examens voor allerlei administratieve loopbanen.

LEERPLAN

Eerste jaar

Inleiding tot de aardrijkskunde uitgaande van het lokaal milieu.

De studie van het milieu wordt een inleiding tot de algemene aardrijkskunde. De volgorde der punten, alsmede het relatief belang dat aan elk punt naar gelang van de noodwendigheid van de omgeving en de actualiteit dient gehecht, mogen veranderd worden.

Steeds moet worden uitgegaan van waarneembare feiten om daarna de verworven begrippen uit te breiden tot de studie van België.

1. Grote etappen van de ontdekking der wereld.
Huidige ontdekkingsreizen.
2. Ligging van de plaats.
Sterrekundige ligging - oriëntatie-oefeningen uitgaande van de school.
3. Het fysisch milieu.
  - a. *Vormen van het lokaal reliëf* (door rechtstreekse waarneming).
Vormen van het reliëf in 't algemeen (foto's en schematische voorstellingen).
  - b. Voorstelling van het reliëf (reiskaarten, plattegronden, eventueel stafkaarten).
  - c. Gesteenten (waarnemingsoefeningen). De aardlagen.
  - d. Het water - De waterloop, het meer, de zee, het ondergrondse water, grondwater.
  - e. De erosie. De werking van het water in de bodem en de werking van stromend water (waarnemingen ter plaatse en experimenten in de klas (eventueel met een zandbak).

Eenvoudige begrippen over de andere soorten van erosie :
maritieme, glaciale, colische erosie.

- f. *Het Klimaat* : Ontleding van de elementen van het klimaat uitgaande van de lokale waarneming. Gemiddelden en afwijkingen. Voorstelling. Bij wijze van vergelijking zal overgegaan worden tot de *voornaamste klimaattypen van de aarde*.
- g. *Spontane plantenassociaties* : Uitgaande van lokale waarnemingen : het woud, de weide, de heide, het veen,... Zo opklimmen tot de grote spontane plantenassociaties op de aarde : het regenwoud, de savanne, de steppe, het gematigd woud, toendra's.
Dierengemeenschappen volgens de plantenassociaties.

4. Het landschap als milieu van de mens.

- a. *Economie : de bezetting van de grond en de activiteit van de bewoners* (landbouw, nijverheid, handel).
Verkeerswegen en vervoermiddelen (praktische aanwending van spoor-, luchtvaart- en zeevaartboekjes - reis-kaarten lezen).
- b. *Bevolking* : (dichtheid, bevolkingsbewegingen) Eenvoudige begrippen over de lokale en algemene politieke inrichting. De woningen van de mens - woningtypen - plattelands- en stadsagglomeraties.

Nota. - Enkele lessen zullen de belangrijkste geografische kenmerken van het land hergroeperen (sterrekundige en aardrijkskundige ligging, reliëf en hydrografie. economie en bevolking).

Tweede jaar

Europa.

1. Algemeenheden.

- a. Fysische aardrijkskunde (ligging, reliëf, kust, klimaat, spontane plantenassociaties, hydrografie).
- b. De mensen en hun groeperingen (met inbegrip van de politieke verdelingen).

2. *Europese economie.*

Landbouw, de energie- en grondstoffenvoorziening, nijverheid enz.

Handel - Verkeerswegen.

Begrippen over Benelux, E.G.K.S., Gemeenschappelijke Markt.

3. *Afzonderlijke studies.*

a. De buurstaten van België.

b. De Alpenlanden (een land naar keuze).

c. De landen van de Middellandse Zee.

d. De Donau-landen.

e. De Skandinavische landen (een land naar keuze).

f. De U.S.S.R. (met inbegrip van het Aziatisch gedeelte).

Derde jaar

De Vastelanden.

De studie van elk vasteland zal ingeleid worden door algemene begrippen die gewoonlijk de volgende aspecten zullen behandelen:

1. *Fysische aardrijkskunde* : ligging, reliëf, kusten, klimaat, hydrografie, spontane plantenassociaties.
2. *Menselijke aardrijkskunde* met inbegrip van de politieke verdelingen.
3. *Economische aardrijkskunde* : landbouw, mijnen, nijverheid, handel en verkeerswegen.

1. *Afrika.*

a. Midderraan Afrika (Noord-Afrika en Zuid-Afrika - zie verder in de verklarende commentaar).

b. De Sahara en de landen van de Nijl.

c. Tropisch Afrika.

d. *Belgisch Congo.*

2. *Amerika.*

a. *Canada.*

b. *De Verenigde Staten.*

c. *Centraal Amerika.*

d. *De Andes-staten.*

- e. *Brazilië.*
  - f. *De La Platalanden.*
3. *Azië.*
- a. *De landen van het Nabije Oosten* (kunnen ook behandeld worden samen met de Nijllanden).
  - b. *Indië, China, Japan* (een van de drie).
4. *Oceanië.*
- a. *Australië.*
  - b. *Indonesië.*
5. *De Poolstreken.*

Vierde jaar

1. Begrippen over kosmografie.
2. *België.*
- a. *Het natuurlijk kader* (klimaat, reliëf, hydrografie).
  - b. *De Belgische landschappen* (voornaamste geografische streken).
  - c. *De bevolking en haar activiteiten* (landbouw, nijverheid, handel en vervoermiddelen).
3. *Studie van de economische aardrijkskunde van enkele grote landen*, die door de actualiteit op de voorgrond geplaatst worden (voornamelijk de Verenigde Staten van Amerika, de U.S.S.R., Congo...).

Verklarende commentaar bij het leerplan voor aardrijkskunde van de lagere secundaire cyclus.

Bij het begin van het leerplan is het van belang aan te stippen dat de volgorde van de punten alsmede de betreffende belangrijkheid van ieder er van, zal mogen veranderd worden.

De leerkrachten zullen zich bij het opmaken van hun leerplan laten leiden door de plaatselijke omstandigheden of door andere praktische beweegredenen. Men zal bijvoorbeeld met meer vrucht het water bestuderen op het ogenblik van een uitstapje naar de kust.

Het is ook wenselijk alvorens over te gaan tot de studie van het leerplan, voor de leerlingen de grote stadia van de ontdekking van de wereld te belichten. Men moet hen ook onderhouden over de oude ontdekkingsreizen en over de actuele expedities. Voor deze laatste zal de actualiteit een rijke bron zijn (pool-expedities, beklimmingen, onderzeeexploraties, grottenonderzoek, interplanetaire reizen enz.).

De in het leerplan cursief gedrukte aanduidingen schijnen ons van bijzonder belang. De overige rubrieken zullen minder grondig mogen gegeven worden.

Wij vestigen de speciale aandacht op de studie van het menselijk milieu, zó vormend voor de jeugdige leerlingen. De economie, de verbindings- en vervoerwegen, vereisen eveneens een diepgaande studie, die hoogst waardevol is.

Enkele syntheselessen bij het einde van het leerplan zullen een klare en harmonieuze kijk geven op de essentiële feiten van de fysische, menselijke en economische aardrijkskunde van ons land.

Wij hebben in de pedagogische richtlijnen de redenen uiteengezet waarom wij de studie van Europa in het tweede jaar plaatsen.

Het schijnt ons belangrijk de studie van de Sahara en van de landen van de Nijl te voegen bij die van de landen van het Nabije Oosten.

Het mediterrane Afrika omvat natuurlijk zowel Noord-Afrika als Zuid-Afrika. Na de Savannelanden, wijden wij een heel speciale aandacht aan de studie van onze overzeese gebiedsdelen. Deze studie zal men, zoveel als het in het uurrooster mogelijk is, uitdiepen.

Wat de studie van Amerika betreft, hebben wij de meest typische landen van Noord-Amerika uitgekozen; daarna Centraal Amerika en de Antillen, de landen van de Andes, Brazilië en onder de landen van de La Plata: Argentinië en eventueel Chili.

De studie van Azië zal men reeds aangevat hebben indien onze suggestie om de landen van het Nabije Oosten in verband te brengen met die van de Nijl, gevolgd werd. Er blijft de studie over van Indië, China of Japan.

Vermelden wij nog dat het leerplan van de eerste drie jaren in een totaal ander perspectief werd opgevat dan dat van het vierde finaliteitsjaar.

Het leerplan voor de eerste drie jaren moet beschouwd worden met het oog op het leerplan voor de cyclus van de hogere graad, die de voortzetting ervan is. Het leerplan van het vierde finaliteitsjaar werd opgevat met het oog op de leerlingen die rechtstreeks in het beroepsleven zullen overgaan of die examens zullen af te leggen hebben leidend tot administratieve of commerciële loopbanen.

